

اندیشه نامه کلامی امامیه و فرق اسلامی

به روایت شیخ مفید رحمته الله علیه

(ترجمه و تحقیق اوائل المقالات)

سید عابد رضا نوشاد رضوی

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی رحمته‌الله و مقام معظم رهبری علیه‌السلام می‌باشد.

«جامعة المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

فهرست

درآمد	۱۵
زندگی نامه شیخ مفید رحمته الله علیه	۲۱
وضعیت جهان اسلام در عصر شیخ مفید رحمته الله علیه	۲۲
۱. وضعیت سیاسی	۲۲
۲. وضعیت فرهنگی	۲۴
مشایخ و استادان	۲۷
شاگردان	۲۸
از نگاه دانشمندان شیعه	۲۹
۱. شیخ طوسی	۲۹
۲. احمد بن علی نجاشی	۲۹
۳. ابن شهر آشوب مازندرانی	۳۰
۴. علامه حلی	۳۰
از نگاه دانشمندان اهل سنت	۳۰
۱. ابن ندیم	۳۰
۲. یافعی	۳۱
۳. ذهبی	۳۱
۴. ابن حجر	۳۲
وفات	۳۳
فعالیت های علمی	۳۳

- آثار کلامی ۳۴
- سایر آثار شیخ مفید رحمته الله علیه ۴۰
- معرفی کتاب اوائل المقالات ۴۷
- اوائل المقالات ۵۳
- باب اول ۵۹
- گفتار اول: تفاوت شیعه از نظر اصول منتسب به آن با معتزله از نظر اصولی که سبب نام‌گذاری آن است ۵۹
- گفتار دوم: فرق میان امامیه و دیگر فرقه‌های شیعه و پیروان سایر مذاهب ۶۹
- گفتار سوم: مسائلی از امامت که در آن امامیه، بر خلاف معتزله، اتفاق نظر دارند ۷۳
- گفتار چهارم: خلفای پیش از امیرالمؤمنین علیه السلام ۸۷
- گفتار پنجم: درباره محاربان با امیرالمؤمنین علیه السلام ۸۹
- گفتار ششم: نام‌گذاری انکارکنندگان امامت و وجوب اطاعت از ائمه که خداوند متعال آن را واجب قرار داده است ۹۳
- گفتار هفتم: جدایی‌ناپذیری عقل و وحی و درستی تکلیف فقط از طریق پیامبران علیهم السلام ۹۵
- گفتار هشتم: فرق رسول با نبی ۹۸
- گفتار نهم: پدران و مادر رسول خدا صلی الله علیه و آله و عمویش ابوطالب رضی الله عنه ۹۹
- گفتار دهم: رجعت، بداء و جمع‌آوری قرآن ۱۰۲
- گفتار یازدهم: وعید [خلود در جهنم] ۱۰۸
- گفتار دوازدهم: شفاعت ۱۱۰
- گفتار سیزدهم: اسماء و احکام ۱۱۲
- گفتار چهاردهم: اسلام و ایمان ۱۱۴
- گفتار پانزدهم: توبه و پذیرش آن ۱۱۷
- گفتار شانزدهم: بدعت‌گذاران و نام و احکام شایسته آن ۱۱۹
- گفتار هفدهم: برتری پیامبران علیهم السلام و فرشتگان ۱۲۱

- باب دوم _____ ۱۲۳
- _____ ۱۲۳ گفتار هجدهم: توحید
- _____ ۱۲۵ گفتار نوزدهم: صفات [مسئله حیات، قدرت و علم خدا]
- _____ ۱۴۳ گفتار بیستم: وصف خدا به سمیع، بصیر، رائی و مدرک
- _____ ۱۴۵ گفتار بیست و یکم: علم خدا به اشیاء قبل از وجود آن‌ها
- _____ ۱۴۹ گفتار بیست و دوم: صفات
- _____ ۱۵۰ گفتار بیست و سوم: نظریه احوال ابوهایشم
- _____ گفتار بیست و چهارم: وصف خدا به قادر بودن او بر عدالت و خلاف آن و آنچه می‌داند خواهد شد و آنچه می‌داند که نخواهد شد _____ ۱۵۱
- _____ ۱۵۳ گفتار بیست و پنجم: نفی رؤیت خدا به وسیله چشم‌ها
- _____ ۱۵۶ گفتار بیست و ششم: عدالت و خلق
- _____ ۱۶۱ گفتار بیست و هفتم: ناروایی اطلاق واژه خالق به بندگان
- _____ ۱۶۲ گفتار بیست و هشتم: لطف و اصلح
- _____ ۱۶۶ گفتار بیست و نهم: آغاز خلقت در بهشت
- _____ ۱۶۷ گفتار سی‌ام: شناخت
- _____ ۱۷۰ گفتار سی و یکم: خدا عذاب نمی‌کند مگر به سبب گناه یا کار ناروایی
- _____ ۱۷۱ گفتار سی و دوم: عصمت پیامبران علیهم‌السلام
- _____ ۱۷۴ گفتار سی و سوم: عصمت پیامبر ما حضرت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم
- _____ ۱۷۷ گفتار سی و چهارم: وجه اعجاز قرآن
- _____ ۱۷۹ گفتار سی و پنجم: تفضلی یا استحقاقی بودن نبوت
- _____ ۱۸۳ گفتار سی و ششم: تفضلی یا استحقاقی بودن امامت
- _____ ۱۸۳ گفتار سی و هفتم: عصمت امامان علیهم‌السلام
- _____ گفتار سی و هشتم: کارگزاران امامان - علیهم‌السلام - و عصمت یا عدم عصمت آنان و این‌که
- _____ ۱۸۵ ولایت آنان به نص است یا اختیار؟
- _____ ۱۸۷ گفتار سی و نهم: احکام امامان علیهم‌السلام
- _____ ۱۸۹ گفتار چهلم: دانا بودن امامان علیهم‌السلام به تمام فنون و زبان‌ها

- گفتار چهل و یکم: علم امامان علیهم السلام به باطن‌ها و کائنات [امور آینده] و کاربرد علم غیب درباره آنان و صفت عالم به غیب بودن آنان _____ ۱۹۱
- گفتار چهل و دوم: نزول وحی بر ائمه علیهم السلام و ظهور اعلام و معجزات از آنان _____ ۱۹۴
- گفتار چهل و سوم: ظهور معجزات از سوی منصوبان خاص امام و سفیران و نواب او _____ ۲۰۱
- گفتار چهل و چهارم: شنیدن سخن فرشتگان بزرگوار توسط امامان، بدون مشاهده آنان _____ ۲۰۲
- گفتار چهل و پنجم: راست بودن خواب‌های رسولان، انبیا و امامان علیهم السلام - و دور بودن شبها و رؤیاهای پلید از آنان _____ ۲۰۳
- گفتار چهل و ششم: تفاضل میان امامان و پیامبران علیهم السلام _____ ۲۰۵
- گفتار چهل و هفتم: تکلیف فرشتگان _____ ۲۰۷
- گفتار چهل و هشتم: تفاضل امامان علیهم السلام و فرشتگان _____ ۲۰۸
- گفتار چهل و نهم: گرفتاری رسولان، پیامبران و امامان به رنج‌ها و حالات آنان بعد از وفات _____ ۲۱۰
- گفتار پنجاهم: دیدار محضر در لحظه مرگ با پیامبر خدا صلی الله علیه و آله و امیرالمؤمنین علیه السلام _____ ۲۱۵
- گفتار پنجاه و یکم: دیدار محضر با فرشتگان _____ ۲۱۸
- گفتار پنجاه و دوم: سرنوشت پس از وفات مکلفان از زیردستان ائمه علیهم السلام _____ ۲۱۸
- گفتار پنجاه و سوم: آمدن دو فرشته نزد مردگان و سؤال از آن‌ها در مورد اعتقادشان _____ ۲۲۰
- گفتار پنجاه و چهارم: ثواب و عذاب مرده‌ها و چگونگی آن و راه‌های آن و صورت آنان در این احوال _____ ۲۲۴
- گفتار پنجاه و پنجم: رجعت _____ ۲۲۷
- گفتار پنجاه و ششم: حسابرسی، مأموران حسابرسی، صراط و میزان _____ ۲۲۹
- گفتار پنجاه و هفتم: شفاعت _____ ۲۳۴
- گفتار پنجاه و هشتم: بداء و مشیت _____ ۲۳۵
- گفتار پنجاه و نهم: تدوین قرآن و سخن گروهی در مورد فرونی و کاستی در آن _____ ۲۳۷
- گفتار شصتم: وعید _____ ۲۴۱
- گفتار شصت و یکم: نابود شدن اعمال _____ ۲۴۲
- گفتار شصت و دوم: کافران و این‌که آیا کافری هست که خدا - عزوجل - را بشناسد و آیا آنان از خدا اطاعت می‌کنند؟ _____ ۲۴۴

- _____ ۲۴۷ گفتار شصت و سوم: موافات (مؤمن ماندن)
- _____ ۲۴۹ گفتار شصت و چهارم: گناهان صغیره
- _____ ۲۵۱ گفتار شصت و پنجم: عموم و خصوص
- _____ ۲۵۲ گفتار شصت و ششم: اسماء و احکام
- _____ ۲۵۳ گفتار شصت و هفتم: توبه
- _____ ۲۵۴ گفتار شصت و هشتم: حقیقت توبه
- _____ ۲۵۵ گفتار شصت و نهم: توبه از گناهی و انجام گناهی همانند آن
- _____ ۲۵۶ گفتار هفتادم: توبه از ستم بندگان
- _____ ۲۵۸ گفتار هفتاد و یکم: توبه از قتل مؤمنان
- _____ گفتار هفتاد و دوم: در بیان علم به غایب‌ها و امور استنباطی همانند آن و این‌که آیا
 _____ ۲۶۱ اضطرابی بودن آن درست است یا همه آن‌ها اکتسابی است؟
- _____ گفتار هفتاد و سوم: علم به صحت اخبار و این‌که آیا در آن اضطراب وجود دارد یا همه
 _____ ۲۶۳ آن اکتسابی است؟
- _____ ۲۶۳ گفتار هفتاد و چهارم: شاخص تواتر در اخبار
- _____ گفتار هفتاد و پنجم: چیزی که با حواس درک می‌شود و این‌که علم به آن، فعل
 _____ ۲۶۴ خداست یا فعل مردم؟
- _____ ۲۶۵ گفتار هفتاد و ششم: اهل آخرت مأمورند یا غیر مأمور؟
- _____ ۲۶۶ گفتار هفتاد و هفتم: اهل آخرت؛ مکلف‌اند یا مکلف نیستند؟
- _____ گفتار هفتاد و هشتم: اهل آخرت در افعال خود مختارند یا - آن‌گونه که مخالفان
 _____ ۲۶۸ می‌گویند - مضطر یا مجبورند؟
- _____ ۲۷۱ گفتار هفتاد و نهم: آیا اهل آخرت کارهای زشت انجام می‌دهند؟
- _____ ۲۷۳ گفتار هشتادم: [اعمال] مقطوع (گسسته) و موصول (پیوسته)
- _____ ۲۷۶ گفتار هشتاد و یکم: حکم سرزمین
- _____ ۲۷۹ باب سوم
- _____ ۲۷۹ اللطیف من الکلام
- _____ ۲۷۹ گفتار هشتاد و دوم: جوهرها

- ۲۸۰ گفتار هشتاد و سوم: آیا جوهرها متجانس اند یا با یکدیگر فرق دارند؟ _____
- ۲۸۱ گفتار هشتاد و چهارم: آیا جوهرها در ذات خود، مساحت و اندازه دارند؟ _____
- ۲۸۱ گفتار هشتاد و پنجم: مکان جواهر و اکوان _____
- ۲۸۲ گفتار هشتاد و ششم: جوهرها و عرض های لازمه آن _____
- ۲۸۳ گفتار هشتاد و هفتم: بقاء جوهرها _____
- ۲۸۴ گفتار هشتاد و هشتم: آیا جوهرها به مکان احتیاج دارند؟ _____
- ۲۸۴ گفتار هشتاد و نهم: اجسام _____
- ۲۸۵ گفتار نودم: اعراض _____
- ۲۸۶ گفتار نود و یکم: تبدیل شدن اعراض و بازگشت آن _____
- ۲۸۶ گفتار نود و دوم: معدوم _____
- ۲۸۸ گفتار نود و سوم: ماهیت عالم _____
- ۲۸۸ گفتار نود و چهارم: فلک _____
- ۲۸۹ گفتار نود و پنجم: حرکت فلک _____
- ۲۹۰ گفتار نود و ششم: زمین و شکل آن و آیا زمین متحرک است یا ساکن؟ _____
- ۲۹۱ گفتار نود و هفتم: خلأ و ملأ _____
- ۲۹۲ گفتار نود و هشتم: مکان _____
- ۲۹۳ گفتار نود و نهم: وقت و زمان _____
- ۲۹۵ گفتار صد: طبیعت ها _____
- ۲۹۶ گفتار صد و یکم: ترکیب اجسام از طبیعت ها و تجزیه آن ها به عنصرها و اسطقس ها _____
- ۲۹۸ گفتار صد و دوم: اراده و موجب بودن آن _____
- ۲۹۹ گفتار صد و سوم: تولد _____
- ۳۰۰ گفتار صد و چهارم: فرق بین موجب و متولد _____
- ۳۰۱ گفتار صد و پنجم: انواع مولدها و متولدها _____
- ۳۰۲ گفتار صد و ششم: آیا امر به سبب، امر به مسبب هم هست؟ _____
- ۳۰۲ گفتار صد و هفتم: افعال خدای متعالی و این که آیا در آن متولدها وجود دارند؟ _____
- ۳۰۴ گفتار صد و هشتم: شهوت _____
- ۳۰۵ گفتار صد و نهم: بدل _____

- گفتار صد و دهم: خلق چیزی که هیچ عبرت و مصلحتی در آن وجود ندارد — ۳۰۷
- گفتار صد و یازدهم: رنج و لذت و تساوی آن‌ها از نظر لطف و مصلحت — ۳۰۹
- گفتار صد و دوازدهم: آیا رواست خدایی که علم دارد بنده‌اش اگر زنده بماند، بعد از کفر، ایمان می‌آورد یا علم دارد که فاسق اگر زنده بماند از فسق خود توبه می‌کند، جان‌ش را بگیرد؟ — ۳۱۰
- گفتار صد و سیزدهم: رنج بنا بر مصلحت و بدون عوض — ۳۱۱
- گفتار صد و چهاردهم: عوض دادن به حیوانات و قصاص کردن آن‌ها — ۳۱۴
- گفتار صد و پانزدهم: نعمت‌های بهشتیان، لطف است یا پاداش؟ — ۳۱۶
- گفتار صد و شانزدهم: ثواب و عذاب دنیا و تعجیل مجازات در آن — ۳۱۸
- گفتار صد و هفدهم: آیا انتخاب یک چیز اراده کردن آن است؟ — ۳۲۱
- گفتار صد و هجدهم: اراده‌ای که تقرّب است — ۳۲۲
- گفتار صد و نوزدهم: اراده و این‌که آیا اراده بنفسه مراد است یا به اراده دیگری؛ یا این‌که احتیاجی به اراده [دیگری] نیست؟ — ۳۲۳
- گفتار صد و بیستم: شهادت — ۳۲۵
- گفتار صد و بیست و یکم: یاری کردن و یاری نکردن خداوند — ۳۲۷
- گفتار صد و بیست و دوم: مُهر شدن قلب‌ها (طبع و ختم) — ۳۲۹
- گفتار صد و بیست و سوم: دوستی و دشمنی — ۳۳۱
- گفتار صد و بیست و چهارم: تقیه — ۳۳۳
- گفتار صد و بیست و پنجم: اسم و مستی (صاحب اسم) — ۳۳۵
- گفتار صد و بیست و ششم: امر به معروف و نهی از منکر — ۳۳۷
- گفتار صد و بیست و هفتم: آیا انجام واجب با مال حرام، واجب را ساقط می‌کند؟ — ۳۳۸
- گفتار صد و بیست و هشتم: کمک به ستمگران و کارگزاری برای آنان و پیروی از آنان و سود بردن از آنان و بهره‌مندی از اموالشان — ۳۴۰
- گفتار صد و بیست و نهم: اجماع — ۳۴۳
- گفتار صد و سی‌ام: خبر واحد — ۳۴۵
- گفتار صد و سی و یکم: حکایت و حکایت‌شده — ۳۴۷

- گفتار صد و سی و دوم: ناسخ و منسوخ قرآن _____ ۳۴۹
- گفتار صد و سی و سوم: نسخ قرآن به وسیله سنت _____ ۳۵۲
- گفتار صد و سی و چهارم: آفرینش بهشت و جهنم _____ ۳۵۴
- گفتار صد و سی و پنجم: گویا شدن اعضا و سخن گفتن و گواهی آن ها _____ ۳۵۷
- گفتار صد و سی و ششم: عذاب شدن میت به سبب گریه زنده ای بر او _____ ۳۵۹
- گفتار صد و سی و هفتم: سخن گفتن عیسی علیه السلام در گهواره _____ ۳۶۰
- گفتار صد و سی و هشتم: سخنان دیوانه و کودک و این که آیا سخنان آنان را می توان راست یا دروغ نامید؟ _____ ۳۶۲
- گفتار صد و سی و نهم: ماهیت «کلام» _____ ۳۶۳
- گفتار صد و چهل و یکم: توبه از متولد، پیش از وجودش یا پس از آن _____ ۳۶۴
- گفتار صد و چهل و دوم: اجسام و این که آیا درست است گفته شود که همه آن ها با حرکت بعضی آن ها متحرک می شود؟ _____ ۳۶۶
- گفتار صد و چهل و سوم: ثقیل و این که آیا ثقیل می تواند بدون آویختگی و ستون در هوای رقیق بماند؟ _____ ۳۶۷
- گفتار صد و چهل و چهارم: جزء واحد و این که آیا امکان دارد آن در یک لحظه دارای دو حرکت باشد؟ _____ ۳۶۷
- گفتار صد و چهل و پنجم: جسم و این که آیا بدون محرک، متحرک می شود؟ _____ ۳۶۹
- گفتار صد و چهل و ششم: حرکت ها و این که آیا بعضی حرکت ها سبک تر از بعضی دیگر است؟ _____ ۳۷۱
- گفتار صد و چهل و هفتم: ترک کردن چیزی که در ذهن انسان خطور نمی کند _____ ۳۷۲
- گفتار صد و چهل و هشتم: رفتن از مکان دهم در حالی که انسان در مکان اول است _____ ۳۷۳
- گفتار صد و چهل و نهم: علم و درد و این که آیا مردگان می توانند علم و درد داشته باشند؟ _____ ۳۷۳
- گفتار صد و پنجاهم: علم به رنگ ها و این که آیا خلق آن در قلب نابینا درست است؟ _____ ۳۷۵
- گفتار صد و پنجاه و یکم: فردی که آن سوی جهان را می بیند یا دستش را به آن سو می برد _____ ۳۷۵

- گفتار صد و پنجاه و دوم: ابلیس، جنّ است یا فرشته؟ ۳۷۶ _____
- گفتار صد و پنجاه و سوم: چیستی عصمت ۳۷۹ _____
- گفتار صد و پنجاه و چهارم: پیامبر ﷺ هنگامی که خداوند او را به نبوت برگزید، کامل بود و می‌توانست بنویسد ۳۸۰ _____
- گفتار صد و پنجاه و پنجم: در بیان احساس حواس ۳۸۵ _____
- گفتار صد و پنجاه و ششم: اجتهاد و قیاس ۳۸۸ _____
- کتابنامه ۳۹۳ _____
- پیوست (متن أوائل المقالات) ۴۱۹ _____